

DOI: 10.31648/an.7798

ZWIĄZKI FRAZEologiczne z komponentem
PRZESTRZENNYM *SU* w ujęciu
Kognitywnym. Próba analizy
na materiale języka włoskiego

PHRASEOLOGICAL UNITS CONTAINING THE SPATIAL
COMPONENT *SU* IN A COGNITIVE PERSPECTIVE:
ANALYSIS BASED ON THE MATERIAL
FROM THE ITALIAN LANGUAGE

Edyta Bocian

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4789-4932>

Uniwersytet Szczeciński / University of Szczecin

e-mail: Edyta.Bocian@usz.edu.pl

Keywords: phraseological units, Italian preposition *su*, image schema, space, conceptualization

Abstract: This article aims to demonstrate the basic relationships at the level of spatial relations, in which the primary prepositional meanings translate into figurative language within the phraseological units containing the component *su*. The author attempts to answer the question as to whether the image schema, indicated as semantically crucial in the interpretation of the polysemy of this preposition, can affect the semantic motivation of the indicated units. The analysis leads to the conclusion that the impact is uneven, and does not apply to all patterns and relationships discussed.

1. Wprowadzenie

Pojęcie podstawowej kategorii ontologicznej, jaką jest przestrzeń, można rozpatrywać zarówno na płaszczyźnie dosłownej, jak i przenośnej. Przestrzeń fizyczna, doświadczana na zasadzie materialnej lokalizacji ciała statycznego, czyli z definicji w bezruchu w danym miejscu, leży u podstaw antropocentrycznej percepcji relacji przestrzennych, doświadczanej bowiem, o czym pisał chociażby Lyons [1989, 292-293], przez pryzmat struktury biologicznej człowieka. Właśnie w wymiarze symbolicznym pojęcie to wyraża znaczenia niedosłowne, które powstają na zasadzie metaforycznej projekcji przestrzeni jako domeny wyjściowej do różnych domen docelowych [Lakoff, Johnson 1980], a metafory konceptualne ukonstytuowane w owym procesie rzutowania znajdują odzwierciedlenie w językowych werbalizacjach, w tym w kolokacjach, takich jak *przestrzeń życiowa*, *semantyczna*, *literacka* czy *przestrzeń wyobraźni*, również w perspektywie odniesień temporalnych, dla przykładu w związku frazeologicznym *na przestrzeni lat*.

Przywołane powyżej połączenia wyrazowe to tylko nieliczne przykłady całej gamy środków językowych, dla których kategorie przestrzenne stanowią fundament pod budowę znaczeń. Nie sposób bowiem nie zgodzić się z G. Genettem, że „cały nasz język jest utkany z przestrzeni” [1976, 231]. Przekonanie to przelożyło się zresztą na wzrastające wciąż zainteresowanie chociażby zagadnieniem analizy polisemii przyimków w różnych językach [np. Vandeloise 1986; Przybylska 2002; Malinowska 2005; 2013; 2017; 2020; Tylor, Evans 2003]. Dominująca obecnie w tym zakresie wydaje się analiza semantyczna przeprowadzana z punktu widzenia modelu gramatyki kognitywnej, zwłaszcza przez pryzmat schematów wyobrażeniowych, definiowanych jako: „[...] a recurrent pattern, shape, and regularity in, or of, these ongoing ordering activities. These patterns emerge as meaningful structures for us chiefly at the level of our bodily movements through space, our manipulation of objects, and our perceptual interactions” [Johnson 1987, 29], choć, w kontekście badań nad przyimkiem, nie należy przecież zapominać o znaczeniu lokalistycznej teorii przypadków [Hjelmslev 1935; Kempf 1978]. Istotną rolę w tych badaniach odgrywa zdefiniowanie wzajemnych zależności przestrzennych między tzw. trajektorem, czyli figurą pierwszoplanową, a landmarkiem, figurą drugoplanową, postrzeganych zazwyczaj jako relacja, odpowiednio, elementu przed- i poprzyimkowego [Langacker 1987].

Biorąc pod uwagę powyższe, autorka artykułu skupia się na ukazaniu podstawowych zależności na poziomie relacji przestrzennych, w których prymarne przyimkowe sensory przekładają się na warstwę niedosłowną języka w obrębie związków frazeologicznych z komponentem *su*. Celem jest odpowiedź na pytanie, czy schematy wyobrażeniowe, wskazywane jako semantycznie kluczowe w interpretacji polisemii tego przyimka, mogą wpływać na motywację znaczeniową wskazanych jednostek.

Wymiar przestrzenny w związkach frazeologicznych w języku włoskim może być implikowany przez różne jego komponenty: komponent liczebnikowy pozwala wyrazić bliskość (*a due passi*), przymiotniki wskazać na odległość, także czasową (*vedere lontano*), a rzeczowniki, dla przykładu na styczność z powierzchnią (*a fior / pelo d'acqua*). Najbardziej jednak „unaoczniającym” przykładem są właśnie przyimki, które w swych znaczeniach prymarnych pozwalają oddać relacje przestrzennego usytuowania, stanowiące podstawę budowania sensów przenośnych, co pośrednio wynika z faktu, że „bazowa domena przestrzeni fizycznej” jest „szczególnie produktywna jako tworzywo metaforyzacji w wielu językach” [Przybylska 2002, 43]. W języku włoskim właściwymi formami przyimkowymi (wł. *preposizioni semplici*) są: *su, per, con, di, tra / fra, da, a, in*, czyli osiem form o prostej postaci morfologicznej, z których większość zespala się w formy złożone z rodzajnikiem określonym, tworząc tzw. *preposizioni articolate*; do tej kategorii zaliczane są też inne części mowy, choć funkcję przyimka pełnią wtedy wtórnie, np. przymiotnik *lungo il muro*, przysłówek *dopo cena*, czyli tzw. przyimki niewłaściwe (wł. *preposizioni improprie*). Każdy ze wskazanych przyimków mógłby stanowić odrębny problem do przeanalizowania, pole badawcze jest zatem szerokie i wymaga zawężenia, dlatego też obiektem naszego zainteresowania będą tylko te związki frazeologiczne, które w swym składzie leksykalnym zawierają komponent przyimkowy *su*. Na materiał badawczy składają się zbiory frazeograficzne jednolingwalne [Quartu, Rossi 2012; Pittàno 1992], w tym zbiór związków frazeologicznych zawartych w rozprawie opublikowanej przez F. Casadei [1996, 403-469] w formie dodatku korpusowego. Zgromadzony materiał pozwolił na pokazanie, czy i na ile prymarny wymiar funkcjonowania przyimka *su*¹ uczestniczy w budowaniu znaczenia jednostek frazeologicznych w wymiarze przenośnym. Problematyka ta jest o tyle ciekawa, że, w świetle prowadzonych obecnie badań nad przyimkami oraz wypracowanej dzięki nim wiedzy [np. Przybylska 2002; Malinowska 2005; 2013; 2017; 2020; Tylor, Evans 2003; Beitel, Gibbs, Sanders 2001], przy znacznym zazwyczaj zleksykalizowaniu związków frazeologicznych, traktowanych jako mniej lub bardziej utrwalone połączenie wyrazowe [np. Lewicki 2003, 13 i n.], nurtuje mimo wszystko pytanie właśnie o możliwość dostrzeżenia wpływu poszczególnych komponentów, tutaj przyimka *su*, na semantykę całego idiomu.

¹ Wymiar przestrzenny jest tylko jedną z dymensji znaczeniowych przyimka *su*, wymiaru czasowego (np. *sul far del giorno*), wywodzonego zresztą z sensów prymarnego usytuowania w przestrzeni – ze względu na krótką formę artykułu – nie rozważono.

2. Związki frazeologiczne z komponentem przyimkowym *su*: charakterystyka ogólna

Związki frazeologiczne zawierające komponent przestrzenny *su* są reprezentowane przez różne typy frazeologizmów: zarówno zwroty (*mettere i piedi sul collo*), stanowiące najliczniejszą grupę², jak i wyrażenia rzeczownikowe (*sul lastrico, sull'unghia*), ilościowo mniej częste. Obrazu dopełniają frazy: *non sparare sul pianista; non restare pietra su pietra*, w tym jedna w funkcji wykrzyknienia: *Su con la vita!*, oraz wyrażenia określające: *come il cacio sui maccheroni, con il cuore sulle labbra*.

Na osi syntagmatycznej przyimek *su* wchodzi prawostronnie w połączenia z rzeczownikiem, tworząc grupę nominalną (*fare una finestra sul tetto*), przy czym funkcję rzeczownika może pełnić również inna część mowy; w przestudiowanych przykładach w jednym przypadku odnotowano połączenie z zaimkiem dzierżawczym o wartości rzeczownikowej: *stare sulle sue* oraz, w tej samej liczbie przykładów i funkcji, z przymiotnikiem: *cadere sul duro*. Lewostronnie, z kolei, towarzyszy mu albo rzeczownik (*mettersi una mano sul cuore*), albo czasownik (*contare sulle dita*), przy czym, jak zauważa R. Przybylska [2002, 59], w członie lewostronnym wyrażonym w postaci czasownika przyimek jest albo „wbudowany w treść czasownika konstytuującego podstawowe wyrażenie predykatywnoargumentowe”, albo ma wymiar bardziej autonomiczny, tj. „może być wyrażony *explicite* predykatem czasownikowym wraz z jego argumentami”. Przyimek *su* może być zatem integralną częścią czasownika, jest z nim wtedy *stricte* powiązany, np. *contare sulle proprie forze, ricamarci su; far su un risotto*, albo, w połączeniu z semantyką czasownika, aktywnie uczestniczyć w budowaniu relacji przestrzenno-kierunkowych, np. *dormire su un vulcano, soffiare sul fuoco, scivolare su una buccia di banana*.

W ramach kategorii rzeczownikowej najliczniej reprezentowane są rzeczowniki nazywające części ciała, przeważnie te zewnętrzne o wydźwięku neutralnym (*bocca, braccia, collo, dita, faccia, fianchi, ginocchia, labbra, mano / i, naso, occhi, pelle* jako zewnętrzna powłoka człowieka, *piede, schiena, sedere, spalla / e, testa, unghia*) bądź, sporadycznie, pejoratywnym (*muso*) albo literackim (*volto*). Odnotowuje się również wykorzystanie nazw wewnętrznych części ciała (*cuore, lingua, nervi, stomaco*) oraz duszy ludzkiej (*anima*). Frekwencyjnie najczęściej pojawiają się rzeczowniki „oczy” (*gli occhi*), „ręka” (*la mano*) oraz „stopy” (*i piedi*). Liczebnością powyższej grupie nie dorównuje żadna inna, trudno jest zresztą wyodrębnić inne jednolite klasy semantyczne, gdyż desygnaty pozostałych rzeczowników są dość zróżnicowane. Mogą one wskazywać na żywność (*uova, noci, cacio, prosciutto, salame*) oraz odpadki żywnościowe

² Informacje dotyczące ilościowego występowania poszczególnych typów związków frazeologicznych mają charakter szacunkowy, są podawane na podstawie analizy zgromadzonego materiału badawczego.

(*buccia di banana*), przyprawy i oleje (*sale, olio*), a nawet dania gotowe (*risotto, maccheroni*), a także desygnować elementy flory (*albero*, w tym *pomo* i *pero, allori, funghi, spine*) i fauny (*scimmia*), wraz z innymi ogólnymi nazwami związanymi ze zjawiskami lub obiektami atmosferycznymi, geologicznymi, takimi jak *Terra, terreno, nuvole, sabbia, vulcano*. Z tego też powodu kluczem do ich uporządkowania wydaje się raczej kryterium pogrupowania według tematyki występującej w danym związku. Obok przywołanych już kulinariów oraz szeroko ujmowanej przyrody zarysowuje się, choć w mniejszym zakresie, proveniencja religijna (np. *mettere sugli altari*), mitologiczna (*avere la spada di Damocle sul capo*), literacka (*restare sull'albero a cantare*), kinematograficzna (*essere sul viale del tramonto*) czy dziennikarska (*stare sul pezzo*). Pewna ich grupa wywodzi się ze sportu (*giocare sul terreno avversario*), jest związana z budownictwem (*fare una finestra sul tetto, costruire / fabbricare sulle nuvole, far tre passi su un mattone*) lub motywowana, ilościowo dość licznie, obserwacją różnych aspektów życia codziennego: *star lì con le mani sui fianchi* (fam.³), *star seduti su due sedie, come il cacio sui maccheroni*.

Cześć przeanalizowanych związków frazeologicznych występuje w postaciach wariantywnych, wielokształtnych [Bąba 2009, 12]. Procesom alternacji, o różnym zakresie wymienności, ulegają zasadniczo wszystkie elementy wchodzące w skład rozważanych frazeologizmów: zarówno komponenty werbalne, nominalne, jak i sam przyimek, a w jednym przypadku również imiesłów przymiotnikowy bierny (*essere promosso / decorato sul campo*).

Wymiennosc członu czasownikowego opiera się na relacji synonimii lub szeroko rozumianej styczności znaczeń w obrębie wspólnego pola semantycznego: *costruire / edificare sulla sabbia, camminare / muoversi sul filo del rasoio, dormire / riposare sugli allori*. Spotyka się także przypadki pominięcia czasownika w danym zwrocie: *essere sul lastrico & sul lastrico; camminare / muoversi sul filo del rasoio & sul filo del rasoio*, co wiąże się niekiedy z koniecznością uzupełnienia struktury dodatkowym przyimkiem: *avere il cuore sulle labbra & con il cuore sulle labbra*.

Wariantywność dotycząca komponentu nominalnego zachodzi zarówno w pozycji przed-, jak i poprzyimkowej: *darsi la zappa / la scure sui piedi, lasciare la testa / il collo sul palco; avere sul collo / sul gobbo / sulle spalle, arrampicarsi sugli specchi / sui vetri*. W jednym tylko przypadku odnotowano alternacje na poziomie rodzaju: *mettere i puntini sulle / sugli i*⁴.

Alternujące ze sobą komponenty przyimkowe sprowadzają się natomiast do zamiany przyimka *su* na przyimek *in, per* lub *a*: *prendere sulla / in parola; rendere colpo su / per colpo; dare sui / ai nervi*, czasami w parze z wymianą komponentu nominalnego: *ridere sul muso / in faccia, sbattere la porta sul*

³ Kwalifikator fam., który może towarzyszyć związkom frazeologicznym, wskazuje na użycie typowe dla języka potocznego.

⁴ Postać wariantywna *mettere i punti sugli i* została odnotowana przez [G. Pittàno 1992, 193].

naso / in faccia. W zaledwie jednym przypadku zaobserwowaliśmy zabieg polegający na pominięciu przyimka: *far su un risotto & fare un risotto*.

Tylko w trzech z odnotowanych przykładów pojawił się element dopowiedzenia: *soffiare sul fuoco (che arde)*; *avere la scimmia (sulla spalla)*; *fare la cresta (sulla spesa)*.

Zasadniczo ruchomość składu leksykalnego nie prowadzi do naruszenia stabilności semantycznej, wynika raczej z pewnej preferencyjności, „konsensusu wypracowanego przez użytkowników danego języka” [Kwapisz-Osadnik 2017, 136]. Niemniej jednak formy wariantywne mogą podlegać różnicowaniom chronologicznym, frekwencyjnym czy ekspresywnym. W zakresie oznaczeń odnotowanych w formie zapisu badanych związków należy wskazać na trzy podstawowe notacje: niektóre z jednostek frazeologicznych zostały opatrzone kwalifikatorem *familiare* (język potoczny; skrót fam.), niektóre *popolare* (język pospolity; skrót pop.), z rzadka *desueto* (przestarzały, dawny; skrót des.).

3. Przyimek *su* w związkach frazeologicznych: analiza wymiaru przestrzennego

W języku włoskim, jak zauważa Maria Malinowska [2020, 44; 2005, 162], przyimek *su* pojawia się w kontekstach lokatywnych oraz kierunkowych, w których cecha, odpowiednio statyczności lub dynamiczności, jest wyrażana za pomocą czasownika współwystępującego w konstrukcie. W pierwszym przypadku, relacja lokatywna („gdzie”) między trajektorem a landmarkiem polega na, jak precyzuje badaczka [Malinowska 2020, 45], uzyskaniu stanu bliskości kontaktowej: nieruchomy trajektor znajduje się na landmarku. Owe nieruchome przyleganie obu figur uwidacznia się w związkach frazeologicznych, w których płaszczyznę styczności wyznacza eksplicytnie wyrażony rzeczownik (będący landmarkiem), z kolei sam trajektor jest najczęściej domyślny, implicytny, a aktywuje się zazwyczaj w użyciu kontekstowym. Na statyczność przebywania w danym miejscu wskazują zazwyczaj czasowniki stanu, które implikują rzeczowniki, pozostające z nimi w ścisłym związku znaczeniowym, a na ich desygnatach w rzeczywistości pozajęzykowej można, choć czasami tylko czyisto teoretycznie, usiąść, leżeć lub po prostu być: *restare sull'albero a cantare, tagliare il ramo su cui si è seduti, star seduti su due sedie, essere su un terreno pericoloso, restare sul terreno, essere l'uccello sulla frasca, dormire / riposare sugli allori, dormire / star seduti su un barile di polvere, dormire su un vulcano, essere sul letto di Procuste, stare su un letto di rose / piume, stare un po' sul pero e un po' sul pomo, trovarsi / essere sul lastrico, vivere sulle nuvole, essere / stare sulle spine, essere sulla cattiva strada, essere sulla via di Damasco, essere sul viale del tramonto*.

Z kolei w ramach relacji latywnych, czyli dotyczących kierunkowości w procesie przemieszczania się trajektora w odniesieniu do landmarka, wykreowana dzięki czasownikowi konceptualizacja polega na ukazaniu drogi, jaką trajektor pokonuje po powierzchni landmarka [Malinowska 2020, 45, 47]. W przebadanym korpusie zaobserwowano głównie korelacje adlatywne (ruch „dokąd”), czasami perlatywne („którędy”), relacji ablatywnych („skąd”), zapewne ze względu na specyfikę analizowanego przyimka, nie odnotowano. Ruch „dokąd”, wykonywany przez trajektor do mety docelowej, tj. landmarka, po trajektorii z góry na dół lub z dołu do góry, obrazują frazeologizmy takie jak: *cadere sul duro, piovere sul bagnato, andare su per il pero* (des.), *mandare sulla forza, gettare benzina sul fuoco, soffiare sul fuoco, alitare / soffiare sul collo, gettare sul lastrico*. Zasadniczo wskazanemu przemieszczaniu może także towarzyszyć swego rodzaju intencjonalność podejmowanych działań, widoczna chociażby w ostatnich przykładach. Adlatywność wynika tutaj z semantyki czasownika [Taylor, Evans 2003, 134], która jest kluczowa także w relacjach perlatywnych: *scivolare su una buccia di banana, far tre passi su un mattone*. Wreszcie sama droga pokonywana przez trajektor może przebiegać nie tylko w stronę landmarka czy od landmarka, lecz także bez wskazania konkretnego kierunku, chodzi o tzw. *movimento non direzionale* [Malinowska 2020, 47]. Owa bezkierunkowość niesie ze sobą konieczność wskazania obszaru, a wyznacza go landmark, po którym porusza się trajektor. W przeanalizowanych zbiorach frazeograficznych konceptualizację tę obrazują niektóre jednostki: *camminare sulle noci / uova, giocare sul terreno avversario*.

W powyższych przykładach trudno jednak odnaleźć motywację, której podstawę stanowiłaby semantyka przestrzenna przyimka *su*, choć, co nie ulega wątpliwości, aktywowane tutaj znaczenie wplata się, zwłaszcza w przypadku wartości lokatywnych, w przypisywany zazwyczaj temu przyimkowi schemat wyobraźniowy PODPORY/SUPPORT [Beitel, Gibbs, Sanders 2001], a wybór innego komponentu przyimkowego nie przystawałby na poziomie konceptualnym, co Beitel, Gibbs i Sanders [2001, 252] wyjaśniają w następujących słowach: „[...] the image-schematic ratings reflect the make-up of a prepositional use or a preposition itself, rather than the idiosyncratic nature of contextual words”. Znaczenie przenośne we wskazanych jednostkach wynika raczej z jednej strony z umotywowania kulturowego przywołanych frazeologizmów (kontekstu biblijnego, historycznego, mitologicznego czy literackiego) – *essere sul letto di Procuste, essere sulla via di Damasco, essere sul viale del tramonto, restare sull'albero a cantare, avere la spada di Damocle sul capo*, z drugiej zaś – co dotyczy pozostałych przykładów – frazeologizmy te „mają podstawę w zjawiskach natury, w obserwacji przez człowieka przyrody, jej zjawisk i życia” [Kania, Tokarski 1984, 213]. Podobny brak motywacji znaczeniowej opartej na wiedzy językowej występuje w przypadku niektórych grup nominalnych: *sull'unghia, su misura, sulla parola*. W procesie dekodowania sensu powyższych jednostek, bez zapewne pogłębionych badań etymologicznych, za jedynie słuszne stwierdzenie

pozostaje nam przyjąć obserwację R. Przybylskiej [2002, 200], powszechnie zresztą podzielaną, że niektóre użycia idiomatyczne „trzeba po prostu wyliczyć jako nieprzejrzyste semantycznie, całkowicie już zleksykalizowane wyrażenia, reprodukowane z pamięci jako niepodzielna całość”.

Wracając jednak do sytuacji zetknięcia się trajektora z landmarkiem, należy zaobserwować, że wiąże się ono nieuchronnie z oddziaływaniem siły grawitacyjnej [Beitel, Gibbs, Sanders 2001, 243; Taylor, Evans 2003, 27]. O ile w przypadku obiektów lekkich, działanie grawitacji niekoniecznie musi być odczuwalne, o tyle w abstrakcyjnym wyobrażeniu trajektora jako przedmiotu o dużej masie naporowej siła ta nabiera istotnego znaczenia. Tego typu konceptualizacja jest obserwowalna w związkach frazeologicznych, w których występują nazwy części ludzkiego ciała. Oprócz ewidentnej wartości lokatywnej oraz relacji styczności dana część ciała stanowi poziomą płaszczyznę landmarka, na którą oddziałuje siłowo położony wyżej trajektor, rozumiany jako sprawy odbierane w sposób nieprzyjemny (chodzi np. o problemy, przykre sytuacje, zobowiązania, obowiązki zawodowe, negatywne postrzeganie upływu czasu w odniesieniu do własnej osoby). Z całej gamy rzeczowników desygnujących części ciała trajektor wywiera nacisk na te, które w świecie realnym mogą być obciążane różnymi ciężarami: *avere sul collo* (pop.) / *sul gobbo* / *sulle spalle*, *stare sul collo* (pop.), *avere molti anni sulle spalle*. W procesie dekodowania ich sensu istotny staje się zatem postulowany przez badaczy tzw. *background knowledge* [Taylor, Evans 2003, 14]: „(...) interpretation of ordinary sentences crucially involves humans drawing rational inferences based not only on what is uttered (the linguistic production), but additionally on the surrounding context, knowledge of speakers' intentions and knowledge of speakers' beliefs, including beliefs about how the world works”. Analogiczne relacje naporu dolnej części trajektora na górny element landmarka dotyczą także, choć w mniejszym zakresie, narządu wewnętrznego, jakim jest żołądek, nawet z wprost wyrażonym trajektorem w formie rzeczownika *peso* (pol. ciężar): *avere un peso sullo stomaco*, *stare sullo stomaco* (fam.) / *rimanere sullo stomaco*. Również i tutaj wybór organu wewnętrznego nie jest przypadkowy, przejrzysty jest związek z doświadczaniem uczucia ciężkości po spożyciu obfitego posiłku. Podobnie przedstawia się sytuacja w odniesieniu do landmarka *dusza* oraz *sumienie*: *stare sull'anima* (pop.), *avere un peso sulla coscienza*. W przywołanych związkach uwydatnia się wyraźnie motywacja wynikająca ze schematu wyobrażeniowego PRESSURE/NAPORU [Beitel, Gibbs, Sanders 2001].

Przy okazji relacji wertykalnych warto odwołać się także do metafory przestrzennej opisanej, obok metafor strukturalnych oraz ontologicznych, przez Lakoffa i Johnsona [1988]. Językowe realizacje konceptualnych metafor przestrzennych materializują różne matryce silnie nasycone opozycyjnym ładunkiem aksjologicznym. Wskazani badacze szczególnie dokładnie zobrazowali relację pionową GÓRA-DÓŁ, gdzie GÓRA jest wartościowana pozytywnie, a DÓŁ – na odwrót, czyli negatywnie. Dla przykładu: SZCZĘŚLIWY TO

W GÓRĘ, SMUTNY TO W DÓŁ; ŚWIADOMY TO W GÓRĘ, NIEŚWIADOMY TO W DÓŁ; ZDROWIE I ŻYCIE TO W GÓRĘ, CHOROBA I ŚMIERĆ TO W DÓŁ [Lakoff, Johnson, 1988, 36 i n.]. Paralelną polaryzację aksjologiczną w wymiarze wertykalnym niesie ze sobą przyimek *su* występujący na płaszczyźnie strukturalnej przeanalizowanych frazeologizmów zarówno w wymiarze lokatywnym: *sull'onda di...*, *sulla cresta dell'onda* (widoczne jest tutaj przebywanie trajektora na najwyższym wysuniętym elemencie landmarka: w dosłownym tłumaczeniu na fali..., na grzbiecie fali), jak i w relacjach latywnych, np. we frazie *Su con la vita!* czy z czasownikami – *andar / essere su di giri, tirar su* (w sensie podniesienia kogoś na duchu, wsparcia); *andare su per le nuvole, alzare gli occhi su*. Przyimek pozwala tutaj zinterpretować trajektorię ruchu do góry [Taylor, Evans 2003, 12], doprecyzowując lub wzmacniając sens czasownika; wyraźnie wybrzmiewa informacja, że to, co ważne i pozytywne, jest na górze. Owa biegunowość wynika m.in. z obserwacji postawy ludzkiego ciała: jest ono pionizowane w sytuacjach pozytywnych (dobre emocje, dobry stan zdrowia), a „poziomuje się” w przypadku zdarzeń negatywnych (hospitalizacja podczas choroby, załamanie w przypadku doświadczania złych emocji) [Lakoff, Johnson 1988, 36 i n.].

Z przebywaniem na górze wiąże się także nieuchronnie fakt bycia bardziej widzialnym, co koreluje ze schematem VISIBILITY/WIDOCZNOŚCI [Beitel, Gibbs, Sanders 2001]. W przeanalizowanym korpusie odnotowaliśmy kilka idiomów, w których wywyższenie pociąga za sobą zwiększoną dostrzegalność i rozpoznawalność: *mettere sugli altari, portare sugli scudi, essere / stare / mettere sul candeliere*. Ze schematem tym może także współgrać schemat COVERING/NAKRYWANIA [Beitel, Gibbs, Sanders 2001], uzupełniając frazeologiczną konceptualizację, w którą wpisuje się też metafora ROZUMIENIE TO WIDZENIE [Lakoff, Johnson 1998, 129-131], a którą Taylor i Evans [2003, 33] wyjaśniają w następujących słowach: „On a daily basis, we confirm the perceived verity of the existence of objects and relationships in the world through seeing them”. U podstaw powyższej konceptualizacji występują różne procesy, w których dochodzi do zetknięcia się trajektora oraz landmarka poprzez nałożenie się jednej figury na drugą. Nacisk na podjęcie działań zmierzających do ukrycia czegoś poprzez czynność zasłaniania czy przykrywania uwidacznia się w idiomach: *fare velo su qcs*⁵, *mettere il coperchio su qcs*; z kolei wyeksponowanie roli światła w procesie dochodzenia do wiedzy zostało wyeksponowane we frazeologizmie: *chiedere / dare lumi su qcs*. Abstrakcyjną ślepotę sygnalizuje z kolei jednostka frazeologiczna: *avere le fette di prosciutto / salame sugli occhi, avere una benda sugli occhi*, a informacja o kimś, kto ukrywa swoje prawdziwe zamiary, a które są tym samym niewidoczne dla obserwatora, jest zawarta w idiomatyzmie: *avere una maschera sul volto*. Motywacja znaczeniowa opiera się tutaj na zbieżności dosłownego oraz abstrakcyjnego doświadczania schematów

⁵ Skrót *qcs* oznacza *qualcosa*.

COVERING/NAKRYWANIA oraz VISIBILITY/WIDOCZNOŚCI [Beitel, Gibbs, Sanders 2001]: przedmioty zakryte, nawet jeśli znajdują się w polu widzenia, w zasięgu wzroku, umykają percepcji wzrokowej; w drugą z kolei stronę – to co odkryte i w zasięgu światła jest percepcyjnie łatwiej dostępne.

Warto doprecyzować, że relacja styczności nie polega jednak zawsze na kontakcie pełno powierzchniowym, w niektórych jednostkach ogranicza się ona do zetknięcia tylko w obrębie fragmentu płaszczyzny landmarka. W podanym szeregu przykładów: *avere le fette di prosciutto / salame sugli occhi* (dosł. mieć plasterki szynki/salami na oczach), *avere una benda sugli occhi* (dosł. mieć opaskę na oczach), można założyć, że oczy są powierzchnią w pełni zakrytą, pełne wyłączenie zmysłu wzroku jest bowiem podstawą budowania sensu przenośnego tych jednostek. W sposób odmienny sytuacja zarysowuje się w związkach frazeologicznych: *aguzzarsi il palo sulle ginocchia, darsi la scure / la zappa sui piedi, spararsi sui piedi* (dosł. ostrzyć pal na kolanach, uderzyć się motyką/toporem na nogach, strzelić sobie na stopy), gdzie do skaleczenia nie dochodzi na całej powierzchni wskazanych części ciała, a tylko w pewnym jej obrębie, w „trafionym”, zranionym miejscu, które stanowi punkt styku. Jeszcze inna korelacja w konfiguracji trajektor-landmark jest implikowana przez kontakt metonimiczny, trajektor styka się wtedy tylko z jedną z powierzchni trójwymiarowego landmarka. We frazeologizmie *far tre passi su un mattone* (dosł. zrobić trzy kroki na cegle) trajektor porusza się tylko po górnej powierzchni cegły, jej część dolna oraz części boczne są wyłączone z trajektorii ruchu; tym samym część górna trójwymiarowego przedmiotu zastępuje cegłę postrzeganą jako całość. Wreszcie, jak zauważają badacze [Crisari 1971, 107; Malinowska 2005, 166], styczność nie musi z góry implikować relacji kontaktowej, w niektórych konceptualizacjach jest ona utożsamiana ze zjawiskiem tzw. przylegania, ścisłego graniczenia obu figur. W związku: *avere la spada di Damocle sul capo* (dosł. mieć miecz Damoklesa nad głową), wiadomo przecież, że miecz wisiał na cienkim włosku nad Damoklesem, nie dotykając bezpośrednio jego głowy, choć percepcyjnie można było odnosić inne wrażenie; podobnie w jednostkach: *ridere sul muso* (pop.), *sbatte sul muso* (pop.), *sbatte la porta sul naso* – tak naprawdę nie dochodzi tutaj do bezpośredniego kontaktu fizycznego.

Przedstawionych rozmyślań dopełnia obserwacja, zgodnie z którą kontakt między trajektorem a landmarkiem nie ogranicza się tylko do przylegania, zetknięcia czy naporu. Ich wzajemną relację może cechować działanie, które zmierza do ograniczenia autonomii landmarka. Aktywuje się wtedy schemat wyobraźniowy CONSTRAINT/OGRANICZENIA: [Beitel, Gibbs, Sanders 2001]. W przebadanym korpusie odnotowano tylko dwa takie przykłady, o takiej samej strukturze, ale z wymiennym składem w obrębie komponentu rzeczownikowego: *allentare la stretta / morsa (su qcn⁶ / qcs)*; w obu przypadkach trajektor wpływa na zmniejszenie zakresu swobody landmarka.

⁶ Skrót *qcn* oznacza *qualcuno*.

4. Konkluzje

Z przeprowadzonej analizy jasno wynika, że komponent przestrzenny *su* jako element składu leksykalnego związku frazeologicznego może częściowo i pośrednio wpływać na znaczenie całego frazeologizmu, choć nie dotyczy to wszystkich przebadanych jednostek. Wpływ na motywację znaczeniową jest dostrzegalny poprzez pryzmat konceptualnego podejścia do polisemii przyimka *su*, które opiera się na pojęciu schematów wyobrazeniowych. Te same schematy wyobrazeniowe, wyodrębnione przez Malinowską [2005, 2020] oraz Beitel, Gibbs i Sanders [2001] jako kluczowe w polisemii przyimka *su*, są powielane na poziomie jednostek frazeologicznych z tym komponentem. Nie wszystkie jednak wydają się wywierać tak samo istotny wpływ na znaczenie przenośne związków frazeologicznych. Szczególnie aktywne okazały się schematy PRESSURE/NACISKU oraz COVERING/NAKRYWANIA w połączeniu ze schematem VISIBILITY/WIDOCZNOŚCI, w mniejszym stopniu schemat CONSTRAINT/OGRANICZENIA. Z kolei schemat wyobrazeniowy SUPPORT/PODPORY jest obecny w wielu jednostkach, ale nie motywuje ich znaczeń.

Dodatkowo, w zakresie przeanalizowanego zasobu frazeologicznego wyłoniło się bardzo wyraźne powiązanie ludzkiego ciała ze znaczeniem związków frazeologicznych z komponentem przyimkowym *su*, co wynika prawdopodobnie z faktu, że schemat SUPPORT/PODPORY i PRESSURE/NACISKU przekłada się na nacisk wywierany na części ciała, które mogą być obciążane w świecie rzeczywistym.

W zakresie podstawowych orientacji przestrzennych, wynikających z trójwymiarowości przestrzeni fizycznej, przyimek *su* aktywuje wymiar wertykalny, zarówno ukierunkowanie w górę, jak i w dół (napór). Relacje tył-przód na osi horyzontalnej oraz układ boczny prawy-lewy na płaszczyźnie lateralnej nie wydają się odgrywać istotnej roli w ramach przebadanych idiomów.

Bibliografia

- Bąba Stanisław. 2009. *Frazeologia polska. Studia i szkice*. Poznań: Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne”.
- Beitel Dinara A., Gibbs Raymond, Jr. W., Sanders Paul. 2001. *The Embodied Approach to the Polysemy of the Spatial Preposition On*. W: *Polysemy in Cognitive Linguistics: Selected papers from the International Cognitive Linguistics Conference*. Eds. Cuyckens H., Zawada B. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company: 241-260.
- Casadei Federica. 1996. *Metafore ed espressioni metaforiche: uno studio semantico sull'italiano*. Roma: Bulzoni.
- Crisari Maurizio. 1971. *Le preposizioni semplici italiane: un approccio semantico*. W: *La grammatica trasformazionale italiana – Atti del III Convegno di studi SLI*. Eds. Medici M., Simone R. Roma: Bulzoni: 97-116.

- Genette Gérard. 1976. *Przestrzeń i język*. Przekł. Labuda A. „Pamiętnik Literacki” nr 67/1: 227-232.
- Hjelmslev Louis. 1935. *La catégorie de cas. Études de grammaire générale*. Kopenhague: Aarhus.
- Johnson Mark. 1987. *The Body in the Mind. The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kania Stanisław, Tokarski Jan. 1984. *Zarys leksykologii i leksykografii polskiej*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Kempf Zdzisław. 1978. *Próba teorii przypadków*. Opole: Ossolineum.
- Kwapisz-Osadnik Katarzyna. 2017. *Przymyki jako znaczniki różnych konceptualizacji: analiza zagadnienia na przykładzie języka włoskiego*. „Acta Neophilologica” nr XIX/1: 135-145.
- Lakoff George, Johnson Mark. 1988. *Metafory w naszym życiu*. Przekł. Krzeszowski T. Warszawa: PIW.
- Langacker Ronald W. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 1: Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Lewicki Andrzej Maria. 2003. *Studia z teorii frazeologii*. Łask: LEKSEM.
- Lyons John. 1989. *Semantyka 2*. Warszawa: PWN.
- Malinowska Maria. 2005. *Il ruolo degli schemi iconici (parte-tutto, percorso, punto iniziale, contenitore, supporto e contiguità) nella semantica preposizionale in italiano*. Kraków: Wydawnictwo UJ.
- Malinowska Maria. 2013. *La preposizione in e i suoi corrispondenti polacchi – uno studio cognitivo*. „Romanica Cracoviensia” Vol. 13: 61-70.
- Malinowska Maria. 2017. *La preposizione da e alcuni suoi corrispondenti polacchi – uno studio cognitivo*. „Romanica Cracoviensia” Vol. 1: 33-43.
- Malinowska Maria. 2020. *La preposizione su e alcuni suoi corrispettivi polacchi – uno studio cognitivo*. „Kwartalnik Neofilologiczny” nr 1: 40-52.
- Pittàno Giuseppe. 1992. *Frasese fatta capo ha. Dizionario dei modi di dire, proverbi e locuzioni*. Bologna: Zanichelli.
- Quartu Monica, Rossi Elena. 2012. *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*. Milano: Hoepli.
- Przybylska Renata. 2002. *Polisemia przymyków polskich w świetle semantyki kognitywnej*. Kraków: Universitas.
- Tyler Andrea, Evans Vyvyan. 2003. *The Semantics of English Prepositions. Spatial Scenes, Embodied Meaning and Cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vandeloise Claude. 1986. *L'espace en français : sémantique des prépositions spatiales*. Paris: Éditions du Seuil.

ANEKS ZWIĄZKÓW FRAZEOLÓGICZNYCH CYTOWANYCH W ARTYKULE

Aneks podejmuje próbę przedstawienia ekwiwalencji międzyjęzykowej w obrębie cytowanych w artykule jednostek frazeologicznych z komponentem *su*. Oprócz sensu przenośnego danego frazeologizmu, w ramach zobrazowania znaczenia w obrębie badanych schematów wyobraźniowych, tam, gdzie to konieczne, dołączono także tłumaczenie dosłowne.

Odnotowane jednostki zostały uszeregowane alfabetycznie, w pierwszej kolejności, na podstawie pierwszej litery landmarka, lub, jeśli nie został on wyrażony, czasownika wchodzącego w skład danego frazeologizmu, ewentualnie, przy jego braku, innego elementu ze składu leksykalnego, wybranego arbitralnie.

Wykaz skrótów

qcn (qualcuno) – qualcuno
 qcs (qualcosa) – qualcosa
 fam. (familiare) – język potoczny
 des. (desueto) – przestarzały
 pop. (popolare) – pospolity

element składu leksykalnego	związek frazeologiczny	znaczenie
1	2	3
albero	<i>restare sull'albero a cantare</i>	dać się oszukać; narazić się na szkody z powodu własnej głupoty, próżności (dosł. zostać na drzewie i śpiewać). Związek nawiązuje do bajki Fedrusa o kuku i lisie.
allentare	<i>allentare la stretta / morsa (su qcn / qcs)</i>	poluznić uścisk (dosł. na kimś, na czymś)
alloro	<i>dormire / riposare sugli allori</i>	spocząć na laurach
altare	<i>mettere sugli altari</i>	kość. wynosić na ołtarze; wynosić kogoś pod niebiosą, czcić (wielbić, uwielbiać) kogoś
alzare	<i>alzare gli occhi su</i>	podnieść oczy na coś/kogoś
andare	<i>andar / essere su di giri</i>	nakręcić się, być nabuzowanym (dosł. być na górze obrotów)
andare	<i>andare su per il pero (des.)</i>	snuć niemożliwe do zrealizowania fantazje; wygłaszać skomplikowane i niejasne mowy (dosł. wspinać się w górę po gruszy)
andare	<i>andare su per le nuvole</i>	prowadzić dyskusje na abstrakcyjne i nieważne tematy (dosł. pójść w górę na chmury)
anima	<i>stare sull'anima (pop.)</i>	wzbudzać antypatię, irytację, niezadowolenie (dosł. przebywać na duszy)
bagnato	<i>piovvere sul bagnato</i>	nieszczęścia chodzą parami, biednemu zawsze wiatr w oczy (dosł. pada deszcz na osobę już przemoczoną)

1	2	3
barile	<i>dormire / star seduti su un barile di polvere</i>	siedzieć na beczce prochu
buccia	<i>scivolare su una buccia di banana</i>	poślizgnąć się na skórce od banana
campo	<i>essere promosso / decorato sul campo</i>	otrzymać natychmiastowe uznanie za działania, zasługi (dosł. zostać odznaczonym na polu walki)
candeliere	<i>essere / stare sul candeliere mettere sul candeliere</i>	być na świeczniku/na widoku poważać, szanować kogoś; wychwalać czyjeś zasługi (dosł. umieścić na świeczniku)
capo	<i>avere la spada di Damocle sul capo</i>	ktoś jest narażony na stałą, wiszącą nad nim groźbę (dosł. mieć miecz Damoklesa nad głową)
chiedere	<i>chiedere / dare lumi su qcs</i>	prosić o wyjaśnienia/dostarczać wyjaśnień (dosł. prosić o rzucenie światła na coś/rzucić na coś światło)
collo	<i>alitare / soffiare sul collo</i>	deptać komuś po piętach (dosł. chuchać/dmuchać komuś na kark)
collo	<i>avere sul collo / sul gobbo / sulle spalle</i>	mieć kogoś/coś na karku, na utrzymaniu
collo	<i>mettere i piedi sul collo</i>	podporządkować sobie kogoś (dosł. kłaść nogi na kark)
collo	<i>stare sul collo (pop.)</i>	być na karku
colpo	<i>rendere colpo su / per colpo</i>	oddać wet za wet (dosł. oddać cios na ciosie)
coscienza	<i>avere un peso sulla coscienza</i>	mieć coś na sumieniu (dosł. mieć ciężar na sumieniu)
cresta	<i>sulla cresta dell'onda</i>	u szczytu powodzenia (dosł. na grzbiecie fali)
cuore	<i>mettersi una mano sul cuore</i>	położyć sobie rękę na sercu, aby potwierdzić szczerłość wypowiedzianych słów, potwierdzić lojalność
dito	<i>contare sulle dita</i>	policzyć na palcach jednej ręki
duro	<i>cadere sul duro</i>	doznać niepowodzenia, znaleźć się w złym położeniu (dosł. upaść na twarde)
fare	<i>far su un risotto & fare un risotto</i>	namieszać, zrobić wielkie zamieszanie (dosł. zrobić risotto)
fare	<i>fare velo su qcs</i>	ukrywać coś (dosł. zrobić zasłonę na czymś)
fare	<i>sul far del giorno</i>	o świcie (dosł. na nastaniu dnia)
fianco	<i>star lì con le mani sui fianchi (fam.)</i>	być beczynnym, stać z boku i obserwować, jak inni pracują (dosł. stać z rękoma na biodrach)
filo	<i>camminare / muoversi sul filo del rasoio & sul filo del rasoio</i>	balansować na skraju przepaści & na skraju przepaści
forca	<i>mandare sulla forca</i>	oskarżyć kogoś publicznie (dosł. posłać na szubienicę)
forza	<i>contare sulle proprie forze</i>	liczyć na własne siły
frasca	<i>essere l'uccello sulla frasca</i>	z łatwością dostosowywać się do zmian; znajdować się w niepewnej sytuacji (dosł. być ptaszkiem na gałązce)
fuoco	<i>gettare benzina sul fuoco</i>	dolewać oliwy do ognia (dosł. wlewać benzynę na ogień)

1	2	3
fuoco	<i>soffiare sul fuoco che arde</i>	dolewać oliwy do ognia, podburzać (dosł. dmuchać na ogień, który się żarzy)
ginocchio	<i>aguzzarsi il palo sulle ginocchia</i>	zaszkodzić sobie z lenistwa lub niedbałości (dosł. ostrzyć pal na kolanach)
i	<i>mettere i puntini sulle / sugli i</i>	postawić (stawiać) kropkę nad i
labbro	<i>avere il cuore sulle labbra & con il cuore sulle labbra</i>	być zupełnie szczerym (dosł. mieć serce na ustach) & szczerze
lastrico	<i>gettare sul lastrico & sul lastrico trovarsi / essere sul lastrico</i>	wyrzucić kogoś na bruk & na bruku być/znaleźć się na bruku
letto	<i>essere sul letto di Procuste</i>	mieć małe pole manewru, mieć ograniczoną swobodę działania (dosł. być na prokrustowym łożu)
letto	<i>stare su un letto di rose / piume</i>	stąpać po różach (dosł. znajdować się na łożu z róż/puchu)
maccherone	<i>come il cacio sui maccheroni</i>	jak na zawołanie, w samą porę (dosł. jak ser na makaron)
mattone	<i>far tre passi su un mattone</i>	ociągać się, zwlekać (dosł. z/robić trzy kroki na cegle)
mettere	<i>mettere il coperchio su qcs</i>	starać się ukryć, ukrywać (dosł. położyć na coś pokrywkę)
misura	<i>su misura</i>	na miarę
muso	<i>ridere sul muso (pop.) / in faccia</i>	roześmiać się komuś prosto w twarz (w nos) (dosł. śmiać się na gębie/na twarzy)
muso	<i>sbattere sul muso (pop.)</i>	wygarnąć komuś (dosł. zatrzaskać na gębie)
naso	<i>sbattere la porta sul naso / in faccia</i>	zatrzaskać komuś drzwi przed nosem, zatrzaskać przed kimś drzwi (dosł. zatrzaskać drzwi na nosie/na twarzy)
nervo	<i>dare sui / ai nervi</i>	działać na nerwy
noce	<i>camminare sulle noci / uova</i>	iść ostrożnie; postępować (obchodzić się) ostrożnie (jak z jajkiem) (dosł. chodzić po orzechach/jajkach)
nuvola	<i>costruire / fabbricare sulle nuvole</i>	budować/stawiać zamki na lodzie (na piasku) (dosł. budować na chmurach)
nuvola	<i>vivere sulle nuvole</i>	bujać w obłokach (dosł. żyć na chmurach)
occhio	<i>avere le fette di prosciutto / salame sugli occhi</i>	nie dostrzegać rzeczy oczywistych (dosł. mieć plasterki szynki/salami na oczach)
occhio	<i>avere una benda sugli occhi</i>	mieć bielmo na oczach (dosł. mieć opaskę na oczach)
onda	<i>sull'onda di...</i>	na fali
palco	<i>lasciare la testa / il collo sul palco</i>	wyjść na czymś bardzo niekorzystnie (dosł. zostawić głowę/szyję na szubienicy)
parola	<i>prendere sulla / in parola & sulla parola</i>	trzymać za słowo (dosł. trzymać na słowo) & na słowo
pero	<i>stare un po' sul pero e un po' sul pomo</i>	łatwo zmieniać zdanie (dosł. przebywać trochę na gruszy i trochę na jabłoni)
pezzo	<i>stare sul pezzo</i>	skupić się na tym, co się robi w danym momencie
pianista	<i>non sparare sul pianista</i>	nie odgrywać się na osobach trzecich (dosł. nie strzelać na pianistę)

1	2	3
piede	<i>darsi la zappa / la scure sui piedi</i>	szkodzić samemu sobie (dosł. uderzyć się motyką/toporem po nogach)
piede	<i>spararsi sui piedi</i>	strzelić sobie w stopę
pietra	<i>non restare pietra su pietra</i>	nie zostanie kamień na kamieniu
ramo	<i>tagliare il ramo su cui si è seduti</i>	podcinać gałąź, na której się siedzi/podcinać pod sobą gałąź
ricamare	<i>ricamarci su</i>	ubarwić coś
sabbia	<i>costruire / edificare sulla sabbia</i>	budować na piasku
scudo	<i>portare sugli scudi</i>	wychwalać, wynosić pod niebiosa (dosł. nosić na tarczy)
sedia	<i>star seduti su due sedie</i>	siedzieć na dwóch stołkach (dosł. krzesłach)
spalla	<i>avere la scimmia (sulla spalla)</i>	być na prochach (dosł. mieć małpę na ramieniu)
spalla	<i>avere molti anni sulle spalle</i>	mieć wiele lat na karku
specchio	<i>arrampicarsi sugli specchi / sui vetri</i>	szukać wymówek rozwiązań, tam, gdzie ich nie ma (dosł. wspinać się na lustra/szyby)
spesa	<i>fare la cresta (sulla spesa)</i>	oszukiwać na zakupach, zawyżając poniesione wydatki, aby finalnie móc oddać mniejszą resztę (dosł. robić grzebień na zakupach)
spina	<i>essere / stare sulle spine</i>	siedzieć jak na szpilkach (jak na rozżarzonych węglach)
stomaco	<i>avere un peso sullo stomaco</i>	leżeć komuś na wątrobie, mieć coś na wątrobie (dosł. mieć ciężar na żołądku)
stomaco	<i>rimanere sullo stomaco</i>	wzbudzać silną niechęć (dosł. zalegać na żołądku)
strada	<i>essere sulla cattiva strada</i>	być na złej drodze
suo	<i>stare sulle sue</i>	być wyniosłym, traktować innych z góry, z dystansem
terreno	<i>essere su un terreno pericoloso</i>	wchodzić na grząski grunt, stąpać po kruchym/cienkim lodzie
terreno	<i>giocare sul terreno avversario</i>	być w niekorzystnej sytuacji (dosł. grać na boisku przeciwnika)
terreno	<i>restare sul terreno</i>	zginać na polu bitwy
tetto	<i>fare una finestra sul tetto</i>	przewidywać ruchy przeciwnika (dosł. zrobić okno na dachu)
tirare	<i>tirar su</i>	podnosić na duchu, dodawać komuś odwagi (otuchy)
unghia	<i>sull'unghia</i>	natychmiast (płatne, do zapłaty) (dosł. na paznokciu)
via	<i>essere sulla via di Damasco</i>	opamiętać się, zmienić radykalnie swoje życie (dosł. być na drodze do Damaszku)
viale	<i>essere sul viale del tramonto</i>	być u schyłku (np. kariery) (dosł. być na bulwarze zachodu słońca)
vita	<i>Su con la vita!</i>	Uszy/Głowa do góry! (dosł. Na górę z życiem!)
volto	<i>avere una maschera sul volto</i>	mieć maskę na twarzy
vulcano	<i>dormire su un vulcano</i>	tańczyć na wulkanie (dosł. spać na wulkanie)